

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Panorama landschap

Het landschap als basis voor
ruimtelijke ontwikkeling

Berthe Jongejan

Robin Ammerlaan

9 juni 2022

Twoe manieren van kijken

- › A) Objectief (analytisch)
- › B) Subjectief (verhalend)

Zicht op Schalkwijk
Paul Paris (Beeldbank RCE)

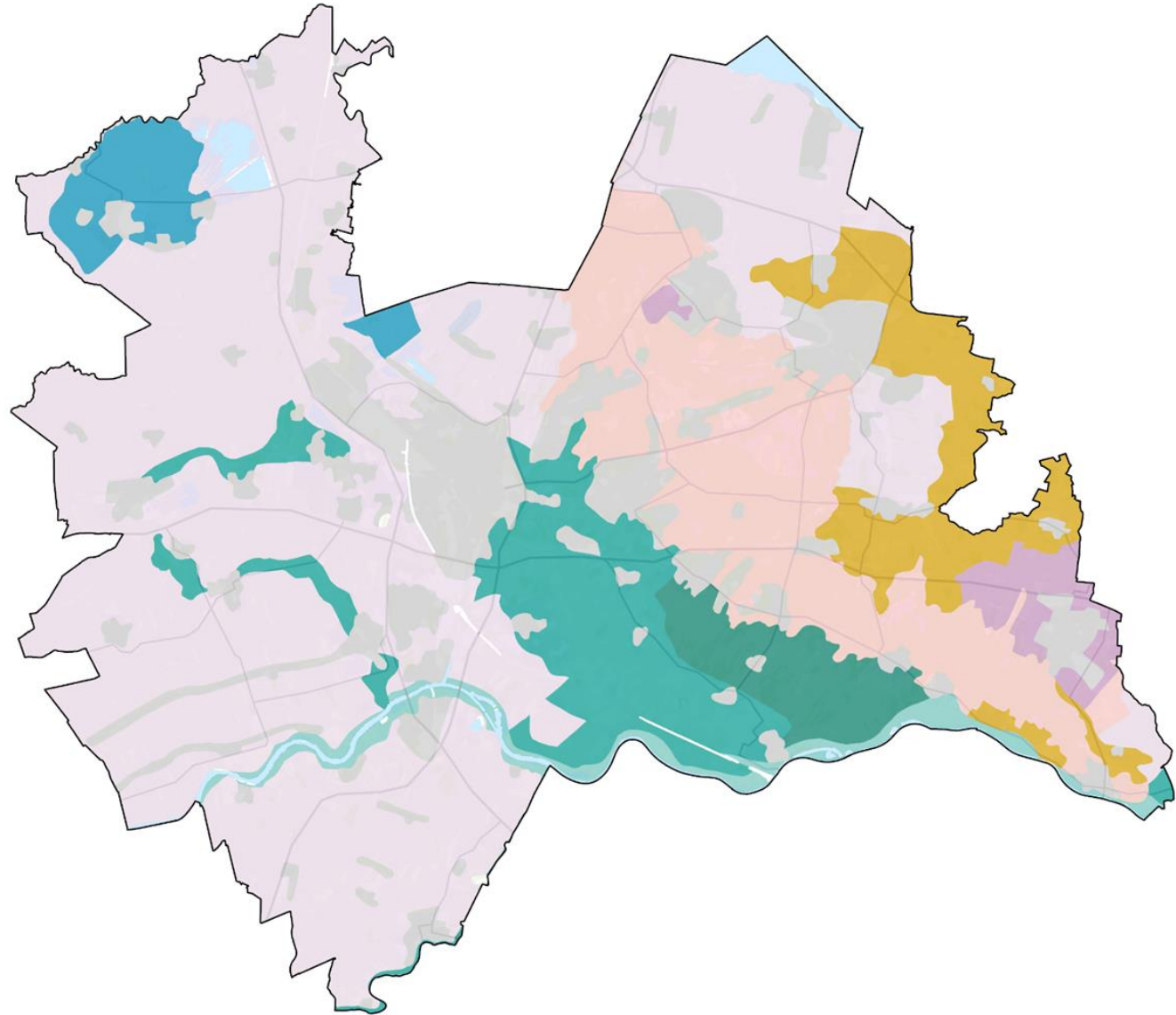
Zicht op Schalkwijk
Paul Paris (Beeldbank RCE)

Provincie Utrecht

Landschapstypen

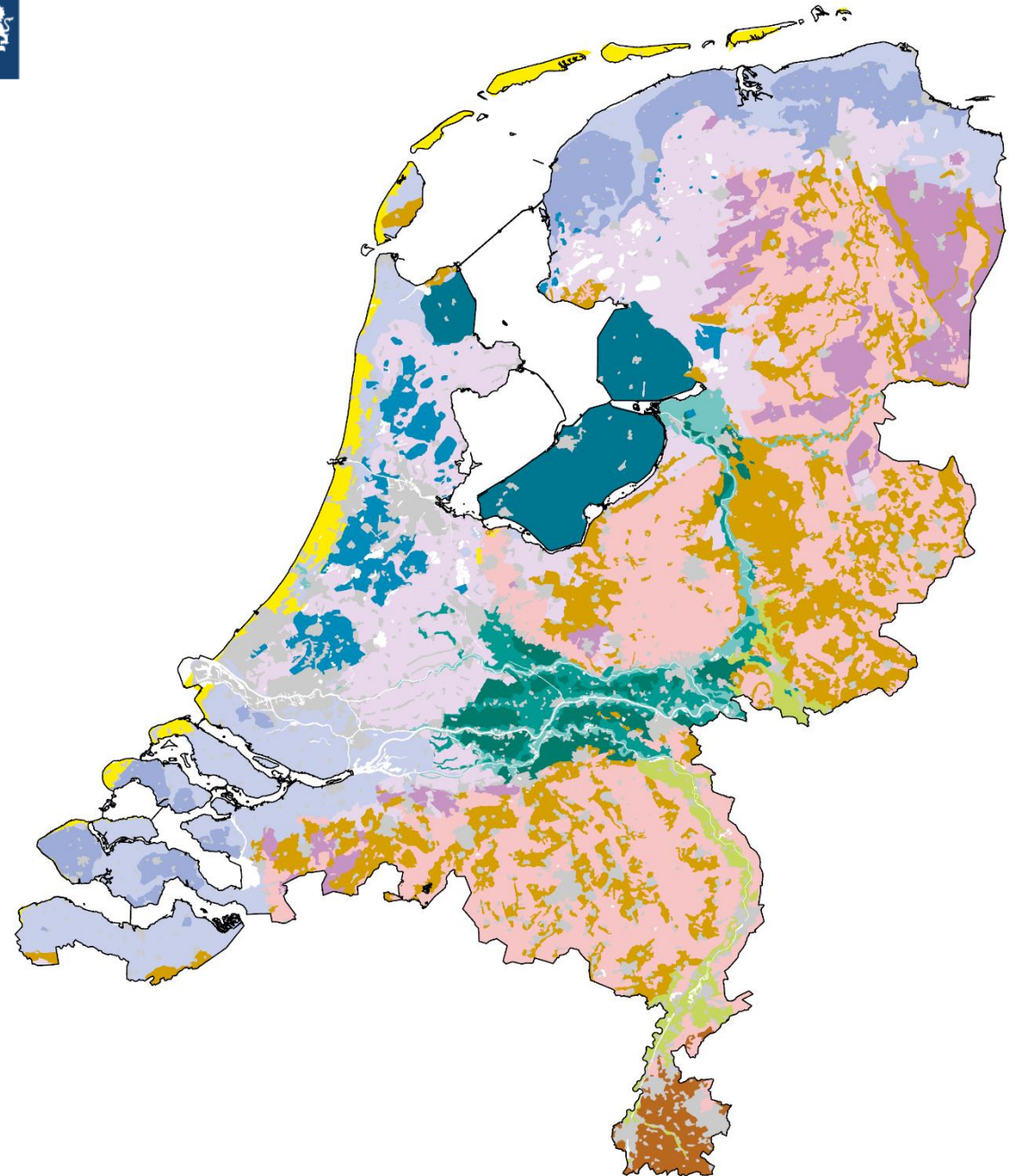

Landschapstypen

op basis van de
ontginningsgeschiedenis

	Veenkoloniën		Jongere zeekleipolders
	Veenontginningen		Oudere zeekleipolders
	Stroomrugontginningen		Droogmakerijen
	Komgrondontginningen		Zuiderzeepolders
	Uiterwaarden		Duinen, strandvlakten en duinontginningen
	Rivierterrasontginningen		Jongere zandgrondontginningen
	Lössontginningen		Oudere zandgrondontginningen

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Utrecht en het Kromme Rijngebied

1. Samenvatting

In de regio Utrecht en het Kromme Rijngebied domineert de stad Utrecht in alle opzichten. Het Kromme Rijngebied is sterk overwegend. De komontginning Langbroek met zijn wetering wordt gekenmerkt door een veelheid aan kastelen.

2. Karakteristiek

De regio Utrecht en het Kromme Rijngebied ligt in het centrum van het land. In alle opzichten is de stad Utrecht dominant: ruimtelijk, economisch en sociaal-cultureel. Dit heeft zijn oorsprong in de Romeinse tijd. Toen vormde de Kromme Rijn de belangrijkste tak van de Rijn en werd de basis gelegd voor de latere stad. De Romeinen legden de noordgrens van hun rijk, de Limes, langs de Rijn en bouwden verschillende versterkingen, zoals in Wijk bij Duurstede, Vechten en Utrecht. Utrecht bleef nadien bestaan en groeide in de middeleeuwen uit tot een belangrijk nachtsentrum. Tegenwoordig is het de vierde stad van ons land.

Na de afdamming van de Kromme Rijn in 1122 werden de lage gronden van het Langbroek ontgonnen vanuit de Langbroeker Wetering. Later zijn er ridderhofsteden en kastelen langs gebouwd. Dit zette zich voort in de Utrechtse Lustwarande tussen de stad en Amerongen, waar buitenplaatsen, landgoederen en villa's op de zandflank van de Utrechtse Heuvelrug lagen. In het landelijke gebied valt het verschil op tussen de dorpen aan de voet van de Heuvelrug, waar de voor zandgebieden typerende indeling van hofde, bouwlanden en groenlanden aanwezig was, en de dorpen langs de Kromme Rijn, met brinken en enges. In de cope-ontginning Langbroek overheerst vanouds het grasland.

De huidige stad Utrecht strekt zich naar het westen uit sinds de VINEX-wijk Leidsche Rijn is ontwikkeld. Ook groeikernen als Houten en Nieuwegein behoren tot de Utrechtse agglomeratie¹. De stad is het verkeersknooppunt van Nederland. Veel snelwegen (A2, A12, A27 en A28) en spoorlijnen uit alle delen van het land

Foto beeldwerk RCE

kruisen elkaar. Ook voor de binnenvaart is de regio een schakel. In het bijzonder via het Amsterdam-Rijnkanaal. De N229 is de belangrijkste regionale verbinding. Vanuit de elektriciteitscentrales bij Lage Weelde en Merwedekanaal starten enkele 150kV hoogspanningsleidingen. Ten hoogte van knooppunt Oude Rijn start een 150kV leiding die naar het oosten loopt. Bij Houten staan enkele windturbines naast het Amsterdam-Rijnkanaal.

3. Ontstaan van het natuurlijke landschap

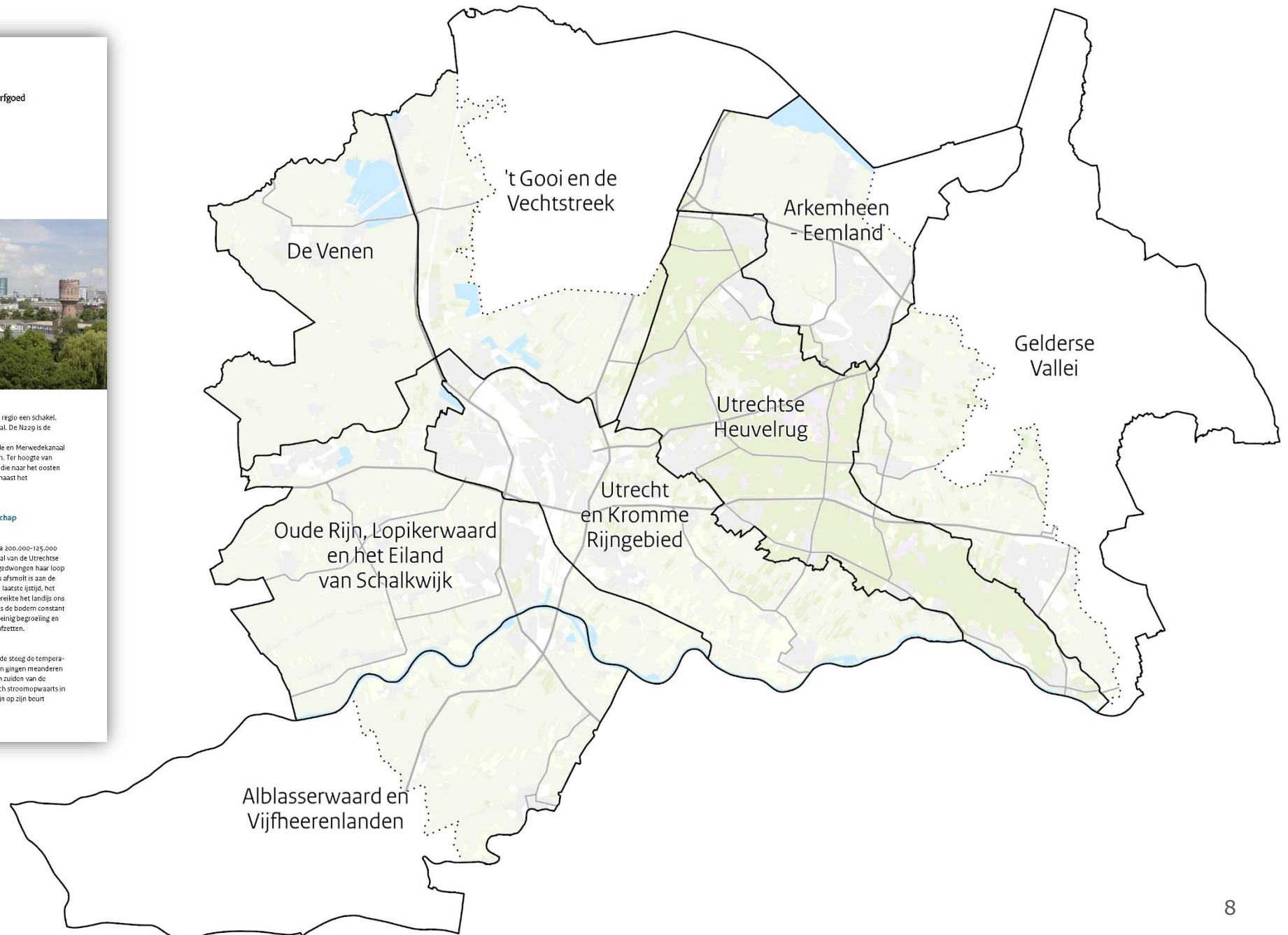
3.1 Pleistoceen

Tijdens de voorlaatste ijstijd, het saalien (circa 200.000-125.000 jaar geleden) werd door het landijs de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug gevormd. Daardoor werd de Rijn gedwongen haar loop naar het westen af te buigen. Toen het landijs afsmolt is aan de voet van de stuwwal zand afgezet. Tijdens de laatste ijstijd, het weichselien (70.000-10.000 jaar geleden), bereikte het landijs ons land niet. Wel heerste een poolklimaat en was de bodem constant bevroren (permafrost). Door de kou was er weinig begroeiing en kon de wind een meters dikke laag dekzand afzetten.

3.2 Holoceen

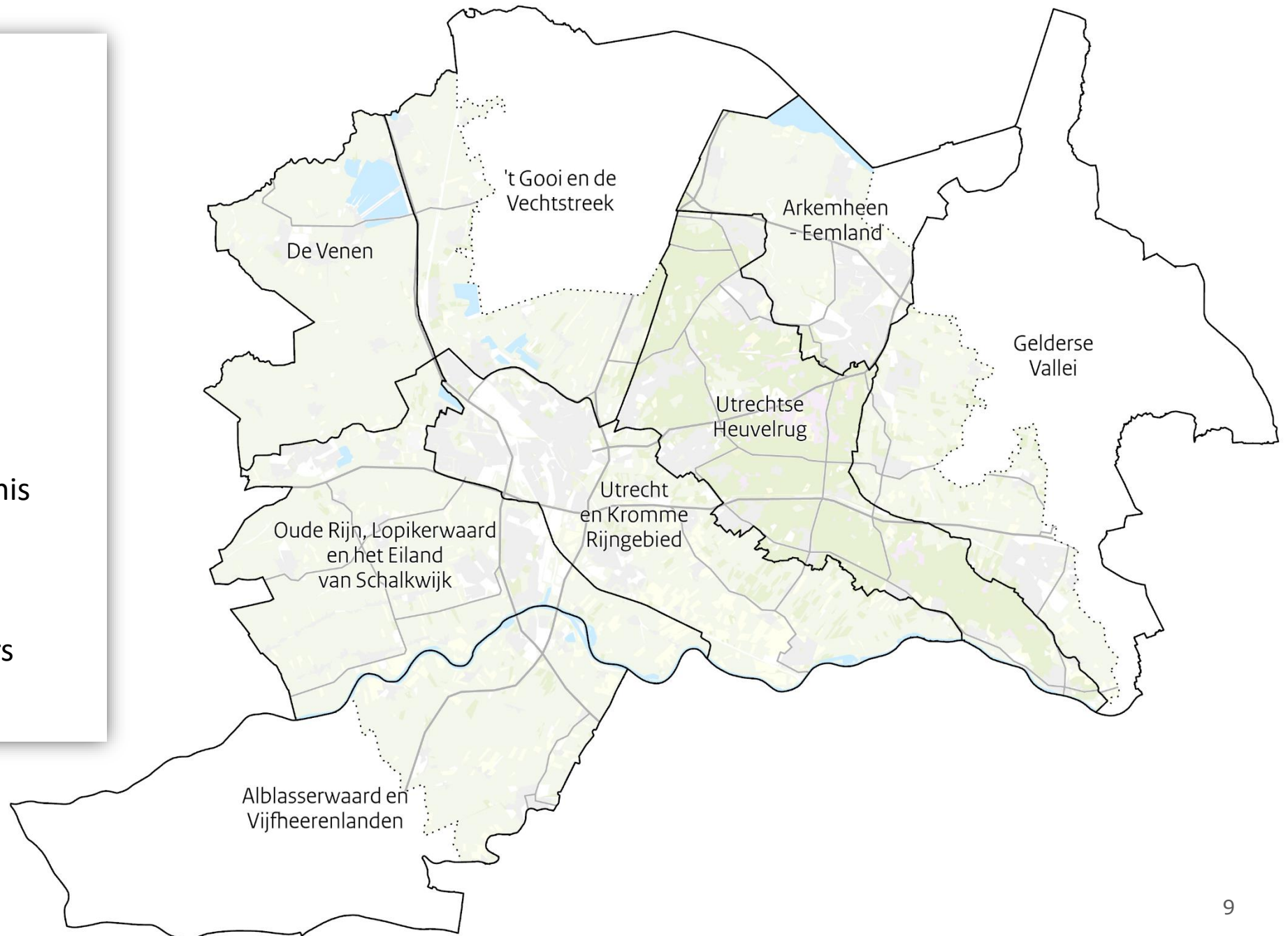
In het holoceen, de huidige geologische periode steeg de temperatuur en raakte het gebied begroeid. De rivieren gingen meanderen en zotten zand en klei af, waardoor het dal ten zuiden van de Heuvelrug werd opgevuld. De Rijn vertakte zich stroomopwaarts in de Nederrijn, de IJssel en de Waal. De Nederrijn op zijn beurt

¹ De gebiedsnaam Utrecht, inclusief Leidsche Rijn, omvat een groot deel van de regio. Nieuwegein en Houten zijn ook onderdeel van de regio.

Panorama landschap

1. Samenvatting
2. Karakteristiek
3. Ontstaan van het natuurlijke landschap
4. Bewoningsgeschiedenis
5. Specifieke thema's
 - Tabel structuurdragers

Panorama landschap

Nederland in 78 regio's

- Geeft logische, integrale en consistente beschrijvingen
- Geeft overzicht van structuurdragers
- Is passend in de 14 landschapstypen
- Geeft inzicht in het karakter en structuren van gebieden
- Als basis voor ruimtelijke ontwikkeling

Feitelijk mini-biografieën van het Nederlandse landschap

Nationale Omgevingsvisie

- › In meerdere nationale belangen benoemd (m.n. 2 en 19)
- › Afwegingsprincipe: aansluiten bij bestaande kenmerken en identiteit
- › Omgevingsbeleid moet *landschaps-inclusief* worden
- › Instrumentarium daartoe is divers. Vanuit RCE is er veel. O.a.:
 - gebiedsbiografieën
 - landschapsatlas met kaartlagen
 - panorama landschap en structuurdragers

Structuurdragers

zoals opgenomen in de NOVI

Structuurdragers zijn landschappelijke karakteristieken (elementen, patronen) die kenmerkend zijn voor een bepaald landschapstype.

Het betreffen bovenregionale structuren die in hoofdzaak bepalend zijn geweest voor ontwikkeling, het aanzien en de identiteit van het betreffende landschapstype.

Tiendweg in de Lopikerwaard
Siebe Swart (bewerking RCE)

Structuurdragers voorbeelden in Utrecht

De Stichtse Lustwarande

- › 19de eeuwse landgoederen, buitenplaatsen en villa's
- › Op de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar de komgronden

Langbroekerwetering

- › Vanaf eind 13de eeuw
- › opvallende reeks versterkte huizen met geringe defensieve functie

Kasteel Beverweert
Wim van der Ende

Structuurdragers voorbeelden in Utrecht

De Nieuwe Hollandse waterlinie

- › ontstond na 1815
- › Linie verschoof naar het oosten om ook de stad Utrecht te verdedigen
- › tal van nieuwe verdedigingswerken aangelegd (e.g. forten)
- › Inundatiewater vanuit de lek worden ingelaten
 - dit waterstaatkundige systeem is nog grotendeels intact

Bunker bij Diefdijk
Paul Paris (Beeldbank RCE)

Structuurdragers voorbeelden in Utrecht

Centraal gelegen met verbindingen
naar alle delen van het land

- › A12, A27, A28 met verkeersknooppunten
- › Utrecht Centraal, knooppunt Nederlandse spoorwegen
- › Amsterdam-Rijnkanaal met sluizen
- › Merwedekanaal met sluizen

Wat is een gebiedsbiografie?

Bekend onder meerdere namen:

- Landschapsbiografie
- Omgevingsbiografie
- Narratief
- DNA-studie
- Atlas

Wat is een gebiedsbiografie?

...maar met overeenkomstige doelen:

- Ondersteunen visievorming
- Methode van participatie
- Basis bieden voor ruimtelijke keuzes
- Aanloop tot formuleren beleid
- Richting geven aan de ontwikkeling

Wat is een gebiedsbiografie?

...en met gemeenschappelijke kenmerken:

- Vertelt de ontstaansgeschiedenis van een gebied
- Verklaart de logica van hoe het er nu uitziet
- Benoemt bestaande kenmerken en kwaliteiten
- Is resultaat van onderzoek naar verschillende aspecten (gebouwd, landschap, archeologie, ecologie/LESA, verhalend)
- Heeft een participatief karakter
- Biedt handvatten voor ontwerp
- Maar is vormvrij! Aansluitend bij behoeften gebied...

Gebiedsbiografieën voorbeelden

Het Groene Hart

- › 4 narratieven: verbindende verhalen vanuit cultuurhistorie
- › Gouden regels voor ruimtelijke kwaliteit
 - Waardevolle inbreng bij transitieopgaven als energie, bodemdaling en de toekomst van de landbouw
- › Cultuurhistorische waardenkaart

Rietveldse molen, Hazerswoude-Dorp
Robin Ammerlaan

Methodiek

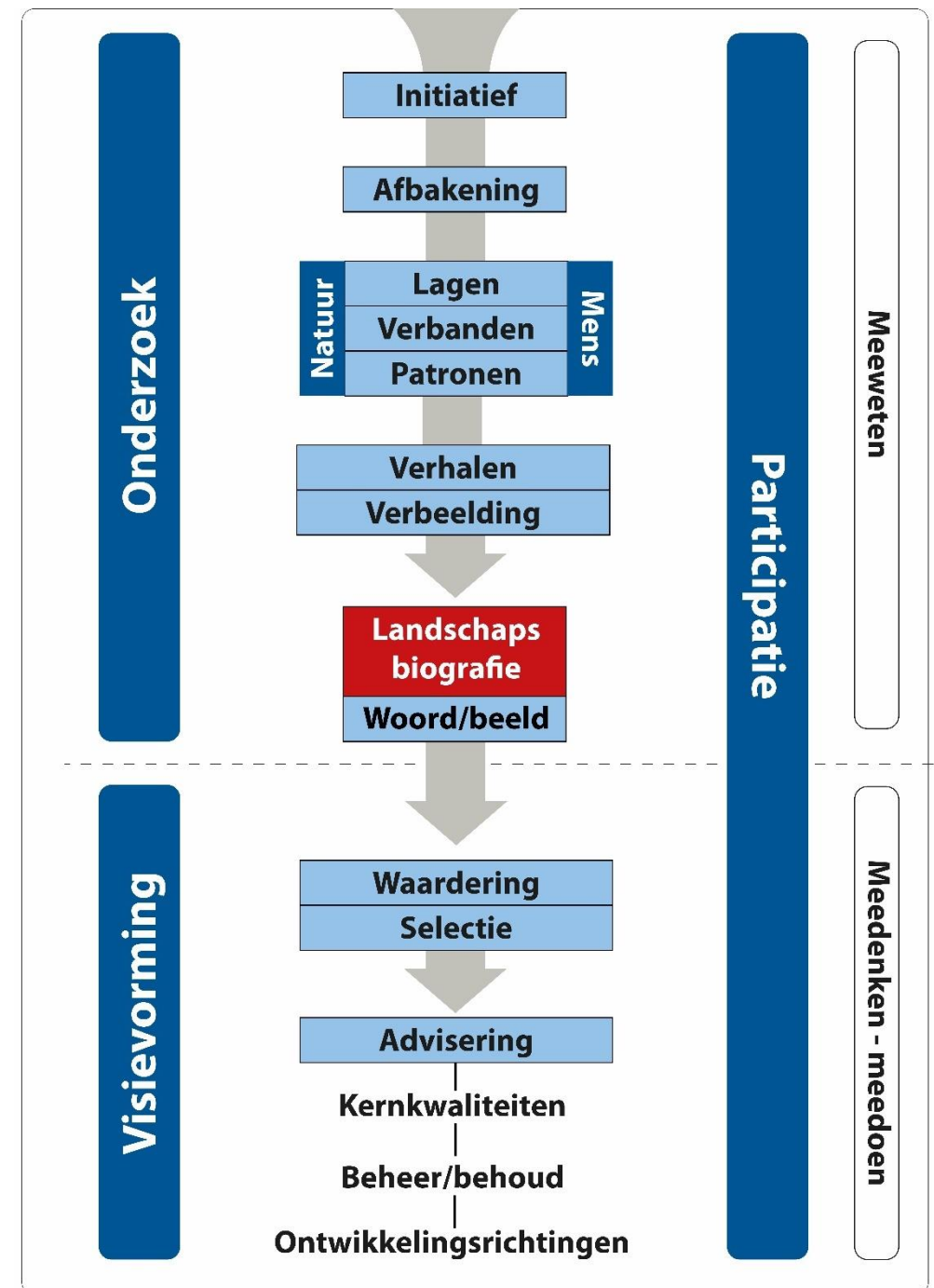
Twee fasen

Onderzoek:

- › De gebiedsbiografie als resultaat van onderzoek
- › Neutraal en zonder waardering

Visievorming:

- › Bouwt voort op de biografie
- › Waardering en/of selectie

Gebiedsbiografieën voorbeelden

Súdwesthoeke

- › Verhalen voor een bezoekerscentrum
- › voor beleid
 - Onderdeel gemeentelijke omgevingsvisie
 - Basis landschapsontwikkelingsplan
- › Geo-informatie op orde gebracht

Slachtedijk, Friesland
Paul Paris (Beeldbank RCE)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Zijn er nog vragen?

Het landschap als basis voor
ruimtelijke ontwikkeling

Berthe Jongejan

Robin Ammerlaan

9 juni 2022

Zicht op Kanis
Paul Paris (Beeldbank RCE)